

line nekaj mesecev, vendar je v tem času kmalu za jesenjo in zgodaj spomladi v zemlji toliko toplote, da se rast pod zemljo oživi. Kdor je jeseni prisul drevje v zemljo v ta namen, da bi ga spomladi vsadil, najde spomladi po njem mnogo lasnatih koreninic, katerih jeseni gotovo ni bilo. To sem n. pr. opazoval na divjakih, katere sem jeseni prisul, da sem jih meseca januarija ali februarija v roki pocepil. Izkusil sem pa to tudi na drevescih, katera sem po zimi dobil in prisul, spomladi jih pa iz zemlje vzela. V prvem slučaju so se naredile korenine pred zimskim mrazom, v drugem slučaju pa še pred pravo spomladjo.

Iz vsega tega izhaja za nas, da bode drevje najboljše raslo, ako more, predno ozeleni, narediti še dovolj korenin, a to je brezdvombeno tedaj, kadar vsadimo drevje jeseni, a čim prej, tem bolje.

Res pa moramo pri tem paziti da je les drevesa, katero menimo presaditi, popolnoma dozorel, in da je rast zunaj zemlje popolnoma pri kraju, kar spoznamo na tem, da se so naredili po novih poganjkih vrhovni popi. Če je tako, lahko pričnemo presajati.

Presajamo pa jeseni lahko toliko časa, dokler je zemlja rahla in ne premokra, kakeršna je po nekaterih legah dlje, po drugih pa manj časa. Kdor pa spomladi presaja, stori to prav kmalu, t. j. precej, kadar se zemlja osuši in se da obdelovati.

Kako s konji ravnati.

„Po malem na delo, po malem v hlev“, to je glavno pravilo zastran konj z ozirom na pričetek in konec kakšnega opravila z njimi. To hoče reči: začni voziti mirno ter ne zahtevaj, da bi žival morala hipoma in precej ob začetku delati in bežati na vso moč, ampak začni po malem in zahtevaj potem polagoma čedalje več. Ako časi prenehaš in privoščiš živali počitka, provzročiš, da mišice in sopila popolnoma in vztrajno delujejo. Jednako odnehavaj, miri žival in priganjaj jo čedalje manj, predno dospeš domov in konja v hlev postaviš. Po težkem delu, po hitri vožnji konja nagloma v hlev postaviti, to mu nič ne koristi, mišic nič ne pomiri, ampak stori, da postanejo trde. Zadužli, nezdravi zrak, kakeršen je navadno po hlevih, pa škoduje plučem, ki so močno razburjena, in koži, ki se jako poti.

Če hočeš s konji daleč in hitro voziti, ne polagaj veliko, ne krmi preveč malo poprej, predno odpotuješ, ampak preteče naj vsaj eno ali pol ure, da prebavi konj použito hrano. Prebavljanje je delo, za katero je živali časa treba ravno tako, kakor za vsako drugo opravilo. Kdor ne ravna tako, zahteva od živali dvojno delo, ob enem, vožnjo in prebavljanje, pa nobeno se ne vrši pravilno, zdravo in prav. Prebavljanje postane nepopolno, hrana se ne ukoristi tako, kakor bi se morala, mnogo redilnih snovi se potrati, konj ne more vseh sil za vožnjo napeti, ker ni do sita nakrmljen. Najbolje kaže konja

trikrat krmiti: zjutraj, opoldne in zvečer, in sicer zvečer se naj polaga največ, po noči pa nič, takrat naj truplo počiva, in prebavila naj delujejo, da jih nič ne moti.

Naglo z delom menjavati, to škoduje konjem močno. Ako so na primer konji ves teden morali težko vleči, voziti, pri čemer so le po malem hodili, škoduje jim močno, če jih potem v nedeljo zaprežemo ter se hitro peljamo v mesto ali na izprehod. Dobra konjska oprava je veliko vredna, za polovico dela, ker v njej konj vse svoje sile rabi. Kadar oprava ne leži prav, ali se pod njo nabira prah in nesnaga, nastanejo, zlasti po leti, tako zvani otiski, kateri žival jako bolijo. Tako zbolevši konji rede se slabo, ne morejo pri delu rabiti vseh svojih sil, ker prizanašajo boleznim stranem svojega života. Slaba oprava stane gospodarja zaradi marsikaterih izgub pri živalih in delu veliko več, nego bi stala nova in boljša oprava.

Kadar začnemo voziti, naj vsi konji ob enem, jednakomerno in mirno potegnejo. Zaletavanje enega konja oškoduje opravo, pogubi konje v kratkem času ter ne pomaga nič k srečni vožnji, ampak jo le ovira. Navadno je voznik kriv slabi navadi, da se konji nepravilno zaletavajo, napenjajo in mučijo, ne da bi vsi enakomerno in mirno vlekli. Pameten voznik bode to vselej lahko dosegel, ako s konji lepo ravna. Surovost vse izpridi, vsaj malokedaj pomaga.

Kedar so konji vsled težkega dela ali naglega dirjanja razgreti in mokri, ne smemo pripustiti, da bi morali stati, na hladnem vetru ali prepihu, na primer na cesti pred krčmo, sicer jih v kratkem času pokvarimo. Časi zaradi tega konj tudi naglo pogine na cesti, vsaj mnogo boleznih dobivajo konji na ta način. Ako si prisiljen vročega konja postaviti v hlev, pretri konju kožo s slamo, da se hitreje posuši, potem pa ga pokrij z lahko odejo. Če je le mogoče, pa ne postavlja vročega konja v hlev, ampak daj mu izprehoditi se in oddahniti si po malem. Koliko celo varčni gospodarji v tem oziru greše, kar bi sebi in živalim na korist lahko opuščali!

Češpljevemu drevju v pohvalo.

Marsikatera plemena sadnega drevja so ob rasti zelo občutljiva; nekatera mnogokrat pozebejo, druga rode zopet le ob ugodnih letinah, iz večine je vzgoja zelo težavna, pri mnogih je obiranje zelo sitno, in slednjič pa sadja še lahko prodati ne moreš.

Pri češpljevem drevju sadjar vseh teh težav skoraj ne pozna, zato se pa to drevje tudi skoraj povsod nahaja, in to po obširnih posestvih z uzornim kmetijstvom, kakor tudi pri revni koči.

Vodja vinarske šole v Klosterneuburgu, baron Babo, zato tudi hvali češpljevo drevo v svojem vinarskem koledarju za l. 1884. tako le: Češpljevo drevo je sicer najnavadnejše, pa tudi najkoristnejše sadno drevo, in to zaradi naslednjih razlogov:

1. Ni druge vrste sliv, katere bi bile toliko priljubljena jed, kolikor sveže češplje.

2. Češplja se izvrstno suši in je kuhana sladka, a ne kislá, kakor druge slive.

3. Iz češplje napravlja se najboljša čežana in najboljše žganje.

4. Olupljene in posušene češplje brez pešek so najboljša sladka salata (kompot).

5. Češpljevo drevo rodi zelo obilno.

6. Češpljevo drevje je kaj lahko razmnoževati.

Katero sadno drevje ima vse te dobre lastnosti? Zato se pa češpljevo drevo tudi nahaja po vseh zmerno gorkih krajih in v mrzlejšem podnebju. — Ni je kmetske hiše, za katero bi ne bilo češpljevega vrta, ni ga potoka, ne vlažne dolinice, v kateri bi se ne nahajalo to koristno drevo. — Ako pridemo v Banat, v Srem, vidimo tam zelo obširne češpljeve vrte, celo velike grajščine se pečajo tam s češpljevo vzgojo.

Kdor se hoče baviti s sadjarstvom v veliko, temu je eden prvih pogojev, da se pridelano sadje lahko obtrga, oziroma spravlja, in da se tudi velike množine pridelka lahko zmagajo. Češplja se pa lahko otrese, sad se lovi na rjuhe, in videl sem v Banatu, kako so tudi otresli cele vrte češpelj, katere so potem spravljali z grabljami na kupe. Kdor ima toliko češpelj, spravi jih v sode in prilično žge po zimi slivovec, ki se po vsem svetu lahko speča, in cena mu je toliko viša, kolikor je starejši, zato je mogoče počakati visoke cene.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

126.

Sadjarstvo pri starodavnih Grkih in Rimcih.

Na Grškem nahajamo uže v najstarejši zgodovinskeji dobi mnogo žlahtnega sadja. Semitski trgovci so uže v prastareji dobi prinesli z Azije na Grško mnogovrstnega kulturnega bilja, in so Grke poučevali v vzgoji sadja. Uže Homer, opisujoč vrtove Alkinoga in Laerta, spominja sladke hruške in smokve, zelene oljike in rudečepisanega jabolka. Pozneje je imela Grška obilico vsakovrstnega sadja. Uže Drakonovi zakoni spominjajo sadja, in Atenci so pričali, da je neki Eumolfus zmislił cepljenje sadja. Za Aleksandra Silnega je moralo biti sadje na Grškem uže osobito fino in okusno, ker so za Aleksandrom pošiljali sveže gorsko sadje v samo Azijo. Aleksandrove vojske v Aziji so odprle z novega pot žlahtnemu sadju. Za Teofrasta so rasle uže na Grškem najsočnejše hruške z Male Azije, prekrasna jabolka z Armenije, sladke breskve z Egipta in sočne črešnje od

Ponta. Najboljše kutine so dobivali Grki s Krete z mesta Kidona, po katerem so dobile ime „kidonia“. V grškeji poeziji je bila kutina ono isto, kar je bila tudi pri starih Izraelcih. Solon je odredil, da imajo mladeniči na poročni dan jesti kutine, ker se je misliło, da kutina more razbiti zle vroke. Črešnje spominja Teofrast ter jej točno opisuje vzrast, skorjo, cvet in sad. Sliv so imeli Grki več vrst. Najžlahtnejše slive so dobivali s Sirije, in z Grške so prišle v Italijo, kakor to Plinij omenja. Za marelice vele nekateri, da so prišle z Armenije za Aleksandrovih vojsk, a drugi trdijo, da so jih dobili za časa Ptolomejcev z Egipta. Za breskve trdi Teofrast, da so došle z Azije na Kreto in v Egipet, od tu pa na Grško.

V Italiji se je udomačila najpreje vinska trta, in še le za njo je začelo polagama dohajati pojedino sadje, nekaj z Grškega, nekaj z Azije. Za Katonovega časa ni bilo v Italiji še niti breskev, niti dobrih črešenj, niti dobrih sliv. Še le za gospostva rimskega so došle breskve s Perzije, marelice z Epira, boljša in žlahtnejša jabolka, hruške in slive z Armenije, boljše višnje s Ponta. Ob istem času je došlo še tudi razno drugo južno sadje. Za nekatero sadje vemo ne samo leto, temveč tudi človeka, ki ga je v Italijo prinesel. Neki Apij je prinesel s Peleponeza osobito fino vrsto jabolka, ki imajo še dandanes njegovo ime, in plemeniti razkošnik Lukul je uvel breskve marelice in žlahtne črešnje. Kedar je Lukul 74. l. pred Kr. slavil zmago nad Mitridatom, vozil je ob svojem prihodu v Rim na posebnem vozu celo črešnjo s perjem in zreliimi plodovi. Bila je to sladka in žlahtna vrsta, katere do takrat Rimci še niso poznavali. V rimskih spisih nahajamo popisane vse najglavnejše vrste pojedinega sadja, in ti popisi nam najboljše pričajo, kako se je sadjarstvo v Italiji brzo razširilo in vkoreninilo.

Najstarejše sadje, ki se je v Italiji vzgajalo, bila so jabolka. Verojetno je na vso moč, da so prvi poljedelci v Italiji začeli sami vzgajati in žlahtniti lesnike, ki so rasle po šumah. V prvem in najtemnejšem početku rimske povesti nahajamo jabolko kot dobro poznato domače sadje, dočim se je drugo sadje pozneje doselilo.

Za veliko starost jabolka v Italiji govori nam še to, da so Rimci še drugo sadje jabolko nazivali. Tako so nazivali breskvo perzijsko jabolko, marelico armensko jabolko, kutino, kidonsko jabolko, in to zato, ker so s teh krajev dotično sadje dobili, ali vsaj mislili so, da je tu doma. Plinij je poznaval 36 vrst jabolka, ali vse te vrste so bile v manjšej ceni kakor hruške, kakor je to še dandanes v Italiji.

V vzgoji hrušk so nadkrilili Rimci Grke, kajti hruški ugaja podnebje v Italiji veliko bolje kakor v Grški.

V vsem so imeli 56 glavnih vrst, in med njimi je bilo tudi takih, od katerih so naše najžlahtnejše vrste.

Kutin je bilo v Italiji velikih in malih, in Plinij je poznaval 6 vrst. V Rim so prišle z Male Azije preko Roda in Krete. Kutina ima v Italiji mnogo ostrejši in lepši duh, kakor v severnih krajih. Zato so starodavni